

contemporary political crises, information wars, and algorithmically mediated communication significantly transform the problem field of political epistemology. **The aim and tasks.** The aim of the article is to reconstruct the development of political epistemology at the turn of the 20th–21st centuries by identifying the main generations of research and determining the contribution of Ukrainian philosophical thought to the contemporary stage of this discipline. **Research methods.** The methodological basis combines normative, critical-analytical, and post-normative approaches to the philosophical analysis of communicative processes. The study employs historical-philosophical reconstruction, comparative analysis, and conceptual analysis of contemporary theories of political communication and social epistemology. **Research results.** Three generations of political epistemology are identified. The first generation focuses on epistemic injustice and mechanisms of exclusion from epistemic communities. The second generation shifts attention to the institutional conditions of democratic knowledge production and political communication. The third generation emerges in response to information wars, the crisis of trust, and algorithmically mediated communication and may be characterized as “defensive political epistemology.” The study analyzes the existential crisis of communicative practices, the concept of controlled chaos as a mechanism of radical social construction, the neoliberal transformation of democratic institutions, and the phenomenon of demodernization. The concept of “epistemic fatigue” is proposed to describe the systematic erosion of motivation for cognitive activity under conditions of persistent informational and ontological pressure. **Discussion.** The analysis demonstrates a gradual expansion of the research object in political epistemology: from interpersonal epistemic relations to institutional conditions of knowledge production and further to the architecture of the contemporary information environment. Particular importance is attributed to the integration of political communication into epistemological analysis. **Conclusions.** Political epistemology has evolved from a marginal field into one of the central directions of contemporary philosophical reflection on communication and power. Under current conditions, the key issue becomes not only the achievement of truth but also the preservation of the conditions under which truth remains possible. Ukrainian philosophical concepts of communicative sovereignty and epistemic security architecture expand the analytical potential of contemporary political epistemology.

Keywords: *political epistemology, epistemic injustice, political communication, post-truth, communicative sovereignty, epistemic fatigue, controlled chaos, neoliberalism, existential crisis.*

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21232>

УДК 141.144 : 159.923.2 : 316.48 (045)

ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СУБ'ЄКТНОСТІ У СИМВОЛІЧНИХ ПРАКТИКАХ СПРОТИВУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОДЕЛІ ВНУТРІШНІХ СІМЕЙНИХ СИСТЕМ

Марина Лукашенко

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова
marina.look@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-5430-0808>

Анотація. У статті проаналізовано роль і трансформації ідентичності та суб'єктності в умовах війни крізь призму моделі внутрішніх сімейних систем (IFS). Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує феноменологічний аналіз, критичну соціальну філософію та концептуальний апарат системної психотерапії. Досліджено роль практик спротиву у процесі «розвантаження» (unburdening) внутрішньої системи особистості від тягарів, під якими розуміють обтяжливі думки, переконання та емоції, що не відповідають актуальній життєвій дійсності. Розкрито механізм переходу від стану «втраченого буття» до активної позиції суб'єкта через активацію Селф-лідерства (Self-leadership). Висвітлено, як символічні акти сприяють запобіганню формуванню трансгенераційних спадкових тягарів (Legacy Burdens). Запропоновано концептуалізацію форм спротиву як символічного «розвантаження» культури, що сприяє відокремленню національної ідентичності від нав'язаних травматичних значень і відновленню колективної суб'єктності. Сформульовано поняття «символічного розвантаження культури» як авторський концептуальний внесок, що поєднує філософський аналіз боротьби за визнання та психотерапевтичну модель IFS. Результати дослідження пропонують концептуальну філософсько-психологічну рамку для розуміння Селф-лідерства та етнокультурної реабілітації, що інтегрує феноменологічний підхід і системну терапію.

Ключові слова: ідентичність, суб'єктність, спротив, Селф, особистість, етнокультурна психологія, психотерапія внутрішніх сімейних систем, IFS, символічні практики, трансгенераційні тягарі.

Вступ

У сучасному гуманітарному просторі проблема ідентичності та суб'єктності займає значиме місце, особливо в умовах глибоких соціальних трансформацій, кризових подій та війн. Традиційні уявлення про ідентичність як стабільне, незмінне, єдине сутнісне «Я» поступилися місцем процесуальним, реляційним і множинним концепціям. Сьогодні суб'єкт уявляється як складна динамічна система, що формується і змінюється у контексті взаємодії з соціальними, культурними та політичними системами. Сучасна філософія дедалі частіше описує ідентичність як множинну і як відкритий процес становлення, що розгортається у

взаємодії з іншим, з наративами, дискурсами та з інституційними структурами влади.

Особливої ваги ця проблема набуває у контексті війни, де процеси руйнування та формування нових соціальних структур, боротьби, травматизації, зростання та переосмислення колективного досвіду актуалізують питання суб'єктності. В умовах екзистенційної загрози люди та спільноти змушені не лише захищати власне існування, але й відстоювати, переосмислювати власну ідентичність, визначаючи її нові символічні та ціннісні координати. У цьому контексті мовні, культурні, ритуальні, мистецькі та психологічні практики спро-

тиву постають не лише як інструменти боротьби, а й як механізми символічної реконструкції суб'єктності.

Філософсько-психологічний аналіз історичних прикладів війн, геноцидів та сучасної російської агресії проти України з політикою знеособлення, розлюднення та посяганням на ідентичність і суб'єктність актуалізує проблему вивчення механізмів зміцнення та розвитку внутрішньої незалежності особистості, що узгоджується з дослідженням Н. Ішук, у якому ідеологічне підґрунтя агресії розкривається через поняття «рашизму» як поєднання імперських і сталінських практик, спрямованих на руйнування української ідентичності, а історична тяглість спротиву, зокрема в контексті досвіду Голодомору та сучасного волонтерського руху, інтерпретується як прояв стійкості національної суб'єктності (Ishchuk 2022).

У цьому контексті символічні практики спротиву можуть розглядатися як фундаментальний інструмент попередження виникнення або поглиблення стану екзистенційної дезорієнтації, що проявляється у переживанні «втраченого буття». Водночас вони створюють умови для переходу від пасивної позиції до активної позиції суб'єкта, який, переживаючи втрату чи травму, зберігає авторство власної життєвої історії. Такий перехід можна інтерпретувати через концепцію лідерства Селф у моделі внутрішніх сімейних систем (IFS, Internal Family Systems), де інтегруючий центр особистості забезпечує можливість внутрішнього відновлення та переосмислення досвіду.

Філософські рецепції також підсвітлюють процес формування ідентичності через відношення Іншого та до нього, в умовах соціального визнання, символічної взаємодії та історичного досвіду. У цьому сенсі спротив може розглядатися як один із ключових механізмів конституювання суб'єкта, через який індивіди та спільноти утверджують власну гідність, автономію та право на самовизначення. Попри значний обсяг філософських і психологічних досліджень, що аналізують взаємозв'язок ідентичності, суб'єктності, влади, спротиву та визнання (Fukuяama 2020; Zimbardo 2018), завжди залишається простір для продовження вивчення нових вимірів цих процесів, зокрема механізмів внутрішньої інтеграції особистості, які забезпечують трансформацію травматичного досвіду та відновлення суб'єктності. Саме тому актуальним є звернення до сучасних психологічних моделей, здатних пояснити внутрішню динаміку формування ідентичності в умовах соціальної кризи.

Однією з таких моделей є підхід внутрішніх сімейних систем (IFS), запропонований Р. Шварцом, який розглядає особистість як систему взаємодіючих внутрішніх частин, що можуть нести травматичні переживання та трансгенераційні тягарі (Schwartz 1995). Поєднання цієї психологічної моделі з сучасними філософськими концепціями суб'єктності відкриває нові можливості для інтерпретації символічних практик спротиву як процесів внутрішньої та колективної трансформації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю філософського аналізу проблем, які стоять

перед сучасною психологією, та розширення міждисциплінарного поля сучасних теоретичних рамок для аналізу травм війни та їхнього впливу на ідентичність і суб'єктність особистості в умовах триваючої агресії. Затяжна війна потребує символів стійкості не лише для підтримання безперервності соціального життя, але й як інструментів запобігання накопиченню ресентиментів та інших трансгенераційних спадкових тягарів (Legacy Burdens), які можуть передаватися через колективну пам'ять, культурні наративи та психологічні механізми соціалізації. У цьому контексті дослідження механізмів «розвантаження» внутрішньої та зовнішньої системи через символічні практики та ритуали дозволяє не лише описати феномен індивідуальної та колективної резильєнтності, але й доповнити філософську методологічну основу для сучасних практик психологічного консультування та етнокультурної реабілітації.

Актуальність проблеми також пов'язана з тим, що сучасні соціальні науки дедалі більше звертають увагу на роль агентності та суб'єктності у подоланні травматичних соціальних процесів. Так, стаття М. Емірбаєра та А. Міше про визначення агентності була процитована в понад 10 000 джерелах (Emirbayer and Mische 1998). Проблеми трансформації ідентичності в політичній антропології (Ситніченко 2018) та в умовах конфліктів (Шершньова і Якуніна 2025) присвячені сучасні вітчизняні філософські дослідження. Аналіз поля актуальних досліджень ідентичності в контексті війни демонструє зсув до дослідження епістемічного спротиву, формування нових форм агентності та відновлення суб'єктності через символічні, нарративні (Гнилко і Галецька 2025) й культурні (Копієвська 2017) практики.

Дивлячись на можливості спротиву крізь призму поглядів визнаних філософів ХХ–ХХІ ст., можна відкрити простір для переосмислення власної ідентичності та формування нових форм суб'єктності у новій взаємодії з владними структурами та дискурсивними практиками, враховуючи роботи М. Фуко (Фуко 2023), Г. Арендт (Арендт 2025), Ю. Габермаса (Habermas 2023). Так постконвенційна ідентичність постає комунікативним проектом, а суб'єктність пов'язується з можливістю публічної дії та участі у спільному політичному просторі, завдяки чому людина може проявити свою унікальність і водночас сформувати політичну ідентичність. З позиції критичної теорії А. Хоннети ідентичність, як гідність, самоповага, набуваються через соціальні відносини взаємного визнання, є результатом боротьби за визнання (Fraser and Honneth 2003). Герменевтична традиція, зокрема у працях П. Рікера, розглядає ідентичність як нарративну, що формується через історії, інтерпретацію власного життєвого досвіду та історії колективної пам'яті (Рікер 2004). Така ідентичність інтегрує опір та травматичні події у історію життя, зберігаючи відчуття безперервності особистості та взаємну включеність в історії інших. У сучасних постструктуралістських та постгуманістичних підходах, зокрема у працях Дж. Батлер (Butler 2004;

2016; 2018) і Дж. Агамбена (Agamben 1998), значна увага приділяється проблемі вразливості та формам виключення, перетворення людини на «голе життя», які можуть призводити до позбавлення її статусу суб'єкта. У цьому контексті спротив розглядається як спосіб повернення голосу та відновлення політичної суб'єктності.

Поєднання філософського аналізу практик спротиву, суб'єктності з психологічними моделями внутрішньої інтеграції особистості, зокрема IFS, дозволить розглядати трансформації ідентичності як багатовимірний процес, який охоплює як соціально-політичний, так і внутрішньо-психологічний вимір.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є філософсько-психологічний аналіз трансформацій ідентичності та суб'єктності в символічних практиках спротиву в умовах війни через призму моделі внутрішніх сімейних систем, зокрема дослідження механізмів внутрішньої саморегуляції, диференціації та інтеграції частин особистості, що сприяють переходу від стану екзистенційної втрати до відновлення суб'єктної позиції.

У межах поставленої мети передбачається вирішення таких завдань: розкрити теоретичний потенціал моделі внутрішніх сімейних систем (IFS) для пояснення психологічних механізмів інтеграції травматичного досвіду та формування внутрішнього Селф-лідерства (Self-leadership); проаналізувати психологічні механізми саморегуляції, диференціації та інтеграції внутрішніх частин особистості, що актуалізуються через символічні практики спротиву (мовні, ритуальні, візуальні); розглянути процес «розвантаження» (unburdening) внутрішньої системи особистості як можливий механізм запобігання формуванню трансгенераційних спадкових тягарів; сформулювати інтегративну філософсько-психологічну рамку, яка дозволяє поєднати феноменологічний аналіз досвіду, критичну соціальну теорію та сучасні психотерапевтичні моделі для дослідження резильєнтності в умовах війни.

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід, що поєднує філософський аналіз проблем ідентичності та суб'єктності з сучасними теоретичними моделями психології травми та системної психотерапії. У роботі використано системний підхід, представлений моделлю внутрішніх сімейних систем (IFS), який розглядає особистість як динамічну систему взаємодії внутрішніх частин, здатних до саморегуляції та інтеграції через активацію лідерства Селф. Підхід критичної соціальної філософії використовується для аналізу політик влади, механізмів знеособлення та боротьби за визнання, що впливають на формування суб'єктності в умовах війни.

Дослідження базується на теоретичному аналізі сучасних філософських і психологічних джерел, присвячених проблемам ідентичності, суб'єктності, травми, символічного спротиву і відновлення, та концептуальному моделюванні, спрямованому на

інтеграцію філософських та психологічних підходів до розуміння механізмів захисту та відновлення суб'єктності. Такий підхід дозволяє розглядати символічні практики спротиву не лише як соціокультурний феномен, але і як психологічний механізм інтеграції внутрішнього досвіду, що сприяє формуванню резильєнтності та відновленню суб'єктної позиції особистості.

Результати дослідження

У межах згаданих філософсько-психологічних підходів суб'єктність дедалі частіше розглядається не як статична властивість особистості, а як динамічний процес, що формується в полі взаємодії між внутрішньою і зовнішньою системами людини, її досвідом, соціальними структурами та історичними подіями. Дослідження насильства, війни та політик знеособлення демонструють, що одним із центральних механізмів руйнування суб'єктності є позбавлення людини можливості бути визнаною носієм власного голосу, гідності, досвіду та ідентичності. У цьому контексті протидія масовізації суспільства, боротьба за визнання розкриває суб'єктність як результат соціальних процесів, виборів, взаємного підтвердження гідності, автономії та цінності людини. Відсутність такого визнання або його систематичне заперечення у формах політичного насильства, дискримінації чи пропаганди призводить до глибоких трансформацій ідентичності, що можуть проявлятися у втраті відчуття власної цілісності та внутрішньої автономії.

Так, процеси суб'єктивізації, як формування суб'єкта через свідому взаємодію з різними формами влади, дискурсу та соціальних практик набувають особливого значення в контексті розгляду приналежності українського досвіду до постколоніальних, посттоталітарних, постгеноцидних спільнот (Грабовська 2022), коли сьогодні продовжується боротьба проти колонізації та за свободу. У цьому контексті суб'єктність постає як результат складної взаємодії між зовнішніми нормами, культурними нарративами та внутрішніми практиками самоконструювання. В умовах війни та агресії ці процеси набувають особливої гостроти, оскільки будь-які політики насильства часто спрямовані на підрив здатності людини усвідомлювати себе як автономного суб'єкта. Саме тому мовні, мистецькі (наприклад, пісні, художні картини, фільми та театральні постановки, меми, вуличне мистецтво, ритуали), символічні практики спротиву набувають значення не лише політичних, але й глибоко екзистенційних актів, через які людина відновлює власну суб'єктність.

У цьому контексті особливого значення набувають сучасні психологічні моделі, які дозволяють описати внутрішні процеси інтеграції досвіду спротиву, боротьби, безсилля та травми. Однією з таких моделей є концепція внутрішніх сімейних систем (IFS), що розглядає психіку як систему взаємодії різних внутрішніх частин/субособистостей, кожна з яких виконує певну адаптивну функцію. Кожна субособистість «має емоційний вимір, а також погляд на життєвий досвід - уподобання, цінності, цілі тощо» (Пастор і Ерлі 2025).

Згідно з цією моделлю такі травматичні події як війна можуть призводити до екстремальних реакцій та формування так званих «тягарів», тобто емоційних або когнітивних структур, які обмежують здатність людини до саморегуляції та інтеграції досвіду. І хоча не кожна частина виконує якусь одну роль в системі людини чи несе певний тягар, маючи позитивний намір, вони часто виконують більш сталу функцію. Задля нашого захисту, частини, враховуючи зовнішнє середовище, можуть брати на себе екстремальні проактивні чи реактивні захисні ролі, стаючи домінуючими чи прихованими, перетворюючись на «менеджерів», «пожежників» чи «вигнанців».

Так, проактивні захисники керуються принципом «ніколи знову» для адаптації та інтеграції в суспільство, захищаючи від того, що спричиняє біль, попереджаючи повторне переживання травматичного досвіду. Реактивні захисники включаються тоді, коли ніщо інше не допомагає, і вони мають швидко попередити переповнення системи болем. Вигнаннями стають захищені частини задля захисту їх та усєї системи, яких «було відкинуто, знецінено, маргіналізовано або травмовано» (Пастор і Ерлі 2025). «Не забувай мене» стає їхнім девізом, коли вони відчайдушно прагнуть отримати турботу, відчуваючи свою двічі покинутість через зовнішні події та внутрішню ізоляцію.

Важливим елементом цієї моделі є поняття Селф (Self), яке описується як внутрішнє ядро особистості, стан, що характеризується ясністю, спокоєм, допитливістю, співчуттям, впевненістю, сміливістю, творчістю, здатністю до зв'язку та лідерства. Активація лідерства Селф дозволяє внутрішній системі особистості переходити від стану фрагментації до інтеграції, створюючи умови для так званого процесу «розвантаження» (unburdening) - звільнення внутрішніх частин від травматичних переконань і емоційних тягарів.

Застосування моделі IFS до аналізу символічних практик спротиву відкриває нову перспективу для розуміння механізмів резильєнтності. Символічні акти можуть розглядатися не лише як соціально-політичні прояви опору, але і як психологічні механізми регуляції внутрішнього досвіду, що сприяють відновленню внутрішньої цілісності. Мовні практики, культурні символи, ритуали пам'яті або колективні форми творчості можуть виконувати функцію підтримки внутрішнього діалогу між різними частинами психіки, сприяючи їхній інтеграції.

Особливу роль у цьому процесі відіграє феномен символічного розвантаження, коли через культурні або ритуальні форми вираження відбувається трансформація травматичного досвіду у колективно визнаний сенс. У такому випадку символічні практики можуть виконувати функцію запобігання накопиченню трансгенераційних спадкових тягарів, що включають колективні наративи травматичного досвіду, почуття ресентименту, замовчувані сімейні або культурні секрети, а також емоційні й когнітивні структури, які обмежують здатність системи до саморегуляції та передаються між поколіннями.

Враховуючи аналіз філософських концепцій суб'єктності та психологічну модель внутрішніх сімейних систем, можна сформулювати поняття символічного «розвантаження» культури. Під цим поняттям пропонується розуміти процес трансформації травматичних смислів, що виникають унаслідок насильства, війни або політик знеособлення, через колективні символічні практики, які сприяють відновленню суб'єктності та збереженню культурної ідентичності. У філософському вимірі символічні практики спротиву можуть розглядатися як форми боротьби за визнання, відновлення публічного простору дії та збереження нарративної цілісності колективної пам'яті. Вони дозволяють спільноті переосмислювати травматичні події не лише як досвід втрати, але й як джерело нових форм солідарності та смислотворення. Вони виконують функцію своєрідного колективного процесу «розвантаження», у межах якого травматичні смисли трансформуються та інтегруються у культурний наратив.

Таким чином, символічне «розвантаження» культури можна розглядати як багаторівневий процес, що поєднує індивідуальну інтеграцію травматичного досвіду, колективне переосмислення історичної пам'яті, відновлення суб'єктності через практики культурного та політичного спротиву. Особливе значення цього процесу полягає у його здатності запобігати формуванню трансгенераційних травматичних нарративів, які можуть передаватися між поколіннями у вигляді несвідомих культурних «тягарів». Символічні практики спротиву створюють умови для усвідомленого включення травматичного досвіду у культурну пам'ять, не дозволяючи йому перетворитися на деструктивну спадщину для наступних поколінь. Запропоноване бачення символічного «розвантаження» культури також відкриває нову перспективу для дослідження резильєнтності суспільств, що переживають історичні кризи та війни.

Таким чином, інтеграція філософських підходів до аналізу суб'єктності з психологічною моделлю внутрішніх сімейних систем дозволяє розглядати символічні практики спротиву як багатовимірний феномен, що поєднує соціальні, культурні та внутрішньо-психологічні процеси. У цьому контексті спротив постає не лише як політичний акт, але і як форма внутрішньої роботи особистості, спрямованої на відновлення цілісності, автономії та здатності до самоконструювання.

Обговорення

Зупинимось на розгляді російських спроб десуб'єктивації та стратегій, спрямованих на перетворення українського суб'єкта на те, що Дж. Агамбен (Agamben 1998) називає «голим життям». У цьому контексті під українським суб'єктом розуміється не задана етнічна константа, а результат перформативного акту спротиву, де індивідуальна та колективна системи переходять від десуб'єктивації (стану об'єкта агресії) до активного Селф-лідерства. Тут мова йде не про національний

характер, який ми отримали у спадок і який можуть наші частини нести як тягар чи дар (наприклад, архетип «страждальця» або «козака-воїна»), що може приписувати частині певні життєві сценарії. Український суб'єкт - це той, хто здатний усвідомити ці сценарії, «розвантажити» історичні травми та приймати рішення зі стану Селф, тобто ясності, сміливості, впевненості, зв'язку тощо.

В умовах десуб'єктивації агресор намагається звести ідентичність до «національного характеру», тобто стереотипного об'єкта, який можна вивчити, підкорити або знищити. Проте український суб'єкт виникає саме в момент спротиву цій об'єктивації. Це постконвенційна ідентичність, за Ю. Габермасом, де приналежність до спільноти є не механічною традицією, а етичним вибором цінностей свободи та суб'єктності.

Системне насильство, коли людину намагаються позбавити її соціального та політичного життя і зводять до суто біологічного існування, викликає у внутрішній системі особистості «надзвичайний стан», де звичні механізми саморегуляції призупиняються. З точки зору IFS, це проявляється як тотальне домінування екстремальних захисників «пожежників», які фокусуються виключно на виживанні, ізолюючи Селф. З іншого боку, коли частина системи втрачає зв'язок з Селф і перетворюється на вигнанця, застрягаючи в моменті травми чи поза потоком часу, ми її тимчасово втрачаємо (Anderson, Sweezy and Schwartz 2017). Використовуючи аналіз Агамбена щодо в'язнів таборів (Agamben 2002), стан «буття втраченим» може спричинити стан граничної десуб'єктивації. Спротив тут є актом ресуб'єктивації, коли людина відстоює статус суб'єкта через символічні практики, які повертають Селф на місце лідера системи. Мовою IFS десуб'єктивація є станом затоплення системи екстремальними частинами або таким розщепленням, коли внутрішні частини «вигнанці» настільки переобтяжені соромом та жахом, що Селф більше не може «свідчити» про їхній досвід.

Визнання такої вразливості є передумовою для зв'язку зі своїми частинами, з іншими людьми та для спротиву, про що пише Дж. Батлер у своїх роботах. Російська агресія використовує стратегію знеособлення, намагаючись вивести українське життя за межі «рамки» того, що підлягає скорботі (Butler 2009). Коли життя маркується агресором як «непридатне для скорботи» (*ungrievable*), воно позбавляється онтологічного статусу, що штовхає особистість до стану «буття втраченим». У світлі моделі IFS, цей стан відповідає тотальному злиттю системи з частинами-вигнанцями, які несуть тягар безпорадності та сорому. Проте, виходячи з концепції Дж. Батлер про вразливість у спротиві, символічні практики спротиву дозволяють перетворити вразливість із джерела завмирання на основу для Селф-лідерства.

Символічні практики спротиву (мова, історія, цифрова активність, волонтерство) діють як нарративне зшивання ідентичності. Це дозволяє особистості «давати звіт про саму себе», навіть коли зовнішні обставини спрямовані на її знищення. Інші символічні акти (наприклад, спільні щоденні хвилини

мовчання о 9:00, публічне вшанування пам'яті, використання національної символіки в окупації або на фронті) є перформативними актами, які повертають українському життю статус цінності скорботи і горювання. Це акт епістемічного спротиву, де Селф повертає собі право визначати цінність власного досвіду, не дозволяючи агресору «стирати» факти страждання. Якщо «буття втраченим» є дисоціацією від вразливості через жах, то «страждання від втрати» є здатністю Селф засвідчити біль своїх внутрішніх частин. Визнання власної вразливості, за Дж. Батлер, стає політичним актом, а в моделі IFS це виглядає як процес відділення, коли Селф не заперечує вразливість, а стає для неї надійним контейнером. Це дозволяє системі перейти від реактивного захисту захисника-пожежників до проактивної суб'єктності.

Таким чином, символічний спротив постає як інструмент, що перетворює колективну вразливість на фундамент нової, резильєнтної суб'єктності. Це не просто «захист» ідентичності, а її активна трансформація через визнання втрати, страждання, коли суб'єкт відновлює свою цілісність, уникаючи остаточного розпаду та «втраченості». У такому випадку символічні практики спротиву є тим способом «дезактивації» ворожого тиску знеособлення, запобігання перетворенню українського суб'єкта на «голе життя», що утримує зв'язок у внутрішній і зовнішній системі людини. Використовуючи мову, яка виникає на місці її відсутності, і символи спротиву, людина повертає собі право на власне життя, лідерство Селф. Така суб'єктність проявляється зі стану Селф, який є центром стабільності, здатним свідчити про вразливість, не впадаючи в безпорадність. Внутрішні захисники (менеджери та пожежники) реалізують активні складові спротиву (волонтерство, мілітарна діяльність, мовна стійкість), які діють не автономно, а під керівництвом Селф. Вигнанці, які несуть травми минулих поколінь та сучасної війни, є побаченими і можуть бути зцілені через символічні практики (ритуали пам'яті, мистецтво).

Висновки

Проведене дослідження показало, що в умовах війни проблема ідентичності та суб'єктності набуває особливої актуальності у зв'язку з політиками знеособлення, спрямованими на підірив культурної, історичної та особистісної самоідентифікації. У таких умовах символічні практики спротиву виконують не лише соціально-політичну, але й глибоку психологічну функцію відновлення суб'єктної позиції, формування простору взаємного визнання, збереження наративної цілісності ідентичності та підтримки можливості дії у публічному просторі. Результати дослідження підтверджують, що ідентичність є процесуальною системою, яка формується через соціальні та символічні практики. Через мовні, культурні та ритуальні форми вираження відбувається переосмислення подій війни, реконструкція досвіду втрати та формування нових смислів, що підтримують здатність суб'єкта до дії та взаємодії.

Було встановлено, що символічні практики спротиву виконують функцію психологічної та культурної регуляції. Використання моделі внутрішніх сімейних систем (IFS) дозволило пояснити ці процеси як форми внутрішньої системної інтеграції особистості. Згідно з цією моделлю, внутрішня система здатна до саморегуляції та інтеграції через активацію лідерства Селф, що забезпечує відновлення внутрішньої цілісності навіть у ситуаціях граничного стресу.

Важливим результатом дослідження стало формулювання концепту символічного розвантаження культури від травматичних тягарів через символічні та ритуальні практики. Показано, що процес звільнення може відбуватися не лише у психотерапевтичному контексті, але й у межах колективних символічних дій. У цьому сенсі культурні та соціальні форми спротиву можуть розглядатися як простір інтеграції травматичного досвіду та запобігання формуванню трансгенераційних спадкових тягарів, оскільки вони створюють умови для усвідомленого опрацювання колективної травми та її включення у культурну пам'ять без руйнівного впливу на наступні покоління.

Таким чином, запропонована філософсько-психологічна рамка дозволяє розглядати спротив як багатовимірний феномен, що поєднує соціальні, культурні та внутрішньо-психологічні процеси. У межах цієї рамки спротив постає не лише як реакція на зовнішній тиск, але і як форма відновлення суб'єктності та підтримання здатності до дії, що відповідає концепціям визнання та соціальної взаємодії, розробленим у сучасній соціальній філософії. Запропонований підхід розширює можливості дослідження психологічних механізмів резильєнтності та може бути використаний як методологічна основа для розвитку сучасних практик психологічного консультування, психотерапії та програм етнокультурної реабілітації в умовах війни. Він також відкриває перспективи подальших досліджень колективної суб'єктності та символічних механізмів інтеграції травматичного досвіду в культурному та соціальному контекстах.

Список літератури

1. Арндт Г. Стан людини. Київ : Основи, 2025. 448 с.
2. Гнилко В. О., Галецька І. І. Велика трійка нарративної ідентичності: перспективи особистого Я. *Габітус. Психологія особистості*. 2025. № 74. С. 168–175. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.31>.
3. Грабовська І. Суб'єктивізація versus масовізація українського соціуму. *Studia Orientalia*. 2022. № 4 (24). С. 71–82.
4. Зімбардо Ф. Ефект Люцифера. Чому хороші люди чинять зло. Київ : Yakaboo Publishing, 2018. 584 с.
5. Пастор М., Ерлі Дж. Внутрішні сімейні системи: навчальний посібник 1-го рівня. IFSI, 2025.
6. Рікер П. Яким має бути новий етос Європи? Дух і Літера. 2004. № 13–14. С. 188–198.
7. Ситніченко Л. А. Ідентичність, визнання та справедливість у сучасній політичній антропології. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2018. № 3–4 (165–166). С. 3–18. DOI: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2018.3-4.01>.
8. Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці. Київ : Комубук, 2023.
9. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ : Наш формат, 2020.

10. Шершньова О., Якуніна К. Ідентичності: трансформації в гібридних конфліктах. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філософія». 2025. № 29. С. 131–136. DOI: <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-131-136>.
11. Agamben G. *Homo sacer: Sovereign power and bare life*. Stanford, CA : Stanford University Press, 1998. 199 p.
12. Agamben G. *Remnants of Auschwitz: The witness and the archive*. New York : Zone Books, 2002. 180 p.
13. Anderson F. G., Sweezy M., Schwartz R. C. *Internal family systems skills training manual: Trauma-informed treatment for anxiety, depression, PTSD & substance abuse*. Wisconsin : PESI Publishing & Media, 2017. 274 p.
14. Butler J. *Frames of War: When Is Life Grievable?* London – New York : Verso Books, 2009. 192 p.
15. Butler J. *Frames of war: When is life grievable?* 2nd ed. London – New York : Verso Books, 2016. 224 p.
16. Butler J. *Notes Toward a Performative Theory of Assembly*. Cambridge : Harvard University Press, 2018. 248 p.
17. Butler J. *Prearious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London – New York : Verso, 2004. 168 p.
18. Emirbayer M., Mische A. What is agency? *American Journal of Sociology*. 1998. Vol. 103, No. 4. P. 962–1023. DOI: <https://doi.org/10.1086/231294>.
19. Fraser N., Honneth A. Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange. London – New York : Verso, 2003. 276 p.
20. Habermas J. *Also a History of Philosophy*. Vol. 1: The Project of a Genealogy of Postmetaphysical Thinking. Oxford : John Wiley & Sons Ltd, 2023. 688 p.
21. Ishchuk N. Ukraine: Experience of war. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Vol. 42, No. 4. Article 2. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2347>.
22. Kopyyevska O. The transformation of subjectivity in the cultural practices of Ukraine. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*. 2017. № 1. P. 34–38.
23. Schwartz R. C. *Internal family systems therapy*. New York : Guilford Press, 1995. 272 p.

References

1. Arendt, Hannah. 2025. *Stan liudyny* [The Human Condition]. Kyiv: Osnovy. 448 p.
2. Hnylko, Viktoriia, and Iryna Haletska. 2025. "Velyka triika naratyvnoi identychnosti: perspektyvy osobystoho Ya" [The Great Trio of Narrative Identity: Perspectives of the Personal Self]. *Habitus. Psykhoholohiia osobystosti* [Habitus. Personality Psychology] 74: 168–175. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.74.31>.
3. Hrabovska, Iryna. 2022. "Subiektyvatsiia versus masovizatsiia ukrainskoho sotsiumu" [Subjectivation versus Massification of Ukrainian Society]. *Studia Orientalia* 4 (24): 71–82.
4. Zimbardo, Philip. 2018. *Efekt Liutsyfera. Chomu khoroshi liudy chyniat zlo* [The Lucifer Effect: Why Good People Turn Evil]. Kyiv: Yakaboo Publishing.
5. Pastor, Mariel, and Jay Earley. 2025. *Vnutrishni simeini systemy: navchalnyi posibnyk 1-ho rivnia* [Internal Family Systems: Level 1 Training Manual]. IFSI.
6. Ricoeur, Paul. 2004. "Yakym maie buty novyi etos Yevropy?" [What Should the New Ethos of Europe Be?]. *Dukh i Litera* [Spirit and Letter] 13–14: 188–198.
7. Sytnichenko, Liudmyla. 2018. "Identychnist, vyznannia ta spravedyvist u suchasni politychni antropologii" [Identity, Recognition, and Justice in Contemporary Political Anthropology]. *Multyversum. Filozofskyi almanakh* [Multiverse. Philosophical Almanac] 3–4 (165–166): 3–18. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2018.3-4.01>.
8. Foucault, Michel. 2023. *Nahliadaty y karaty. Narodzhennia v'iaznytsi* [Discipline and Punish: The Birth of the Prison]. Kyiv: Komubuk.
9. Fukuyama, Francis. 2020. *Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti* [Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment]. Kyiv: Nash format.
10. Shershnova, Olha, and Kateryna Yakunina. 2025. "Identychnosti: transformatsii v hibridnykh konfliktakh" [Identities: Transformations in Hybrid Conflicts]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademii»: seriia «Filosofiiia* [Scientific Notes of the National University "Ostroh

- Academy": Series "Philosophy"] 29: 131–136. <http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-131-136>.
11. Agamben, Giorgio. 1998. *Homo sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford, CA : Stanford University Press.
12. Agamben, Giorgio. 2002. *Remnants of Auschwitz: The Witness and the Archive*. New York: Zone Books.
13. Anderson, Frank G., Martha Sweezy, and Richard C. Schwartz. 2017. *Internal Family Systems Skills Training Manual: Trauma-Informed Treatment for Anxiety, Depression, PTSD & Substance Abuse*. Wisconsin: PESI Publishing & Media.
14. Butler, Judith. 2009. *Frames of War: When Is Life Grievable?* London–New York: Verso Books.
15. Butler, Judith. 2016. *Frames of War: When Is Life Grievable?* 2nd ed. London–New York: Verso Books.
16. Butler, Judith. 2018. *Notes toward a Performative Theory of Assembly*. Cambridge: Harvard University Press.
17. Butler, Judith. 2004. *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. London–New York: Verso.
18. Emirbayer, Mustafa, and Ann Mische. 1998. "What Is Agency?" *American Journal of Sociology* 103 (4): 962–1023. <https://doi.org/10.1086/231294>.
19. Fraser, Nancy, and Axel Honneth. 2003. *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. London–New York: Verso.
20. Habermas, Jürgen. 2023. *Also a History of Philosophy*. Vol. 1. *The Project of a Genealogy of Postmetaphysical Thinking*. Oxford: John Wiley & Sons Ltd.
21. Ishchuk, Nataliia. 2022. "Ukraine: Experience of War." *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 42 (4): Article 2. <https://doi.org/10.55221/2693-2148.2347>.
22. Kopyevska, Olha. 2017. "The Transformation of Subjectivity in the Cultural Practices of Ukraine." *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts] 1: 34–38.
23. Schwartz, Richard C. 1995. *Internal Family Systems Therapy*. New York: Guilford Press.

Maryna Lukashenko

TRANSFORMATIONS OF IDENTITY AND SUBJECTIVITY IN SYMBOLIC PRACTICES OF RESISTANCE UNDER CONDITIONS OF WAR: A PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF THE INTERNAL FAMILY SYSTEMS MODEL

Introduction. The article examines the problem of identity and subjectivity under conditions of war through the conceptual framework of the Internal Family Systems (IFS) model. Particular attention is paid to the transformation of subjectivity under conditions of existential threat and symbolic violence, as well as to practices of resistance as mechanisms of psychological regulation and cultural resilience. **The aim and tasks.** The aim of the article is to provide a philosophical and psychological analysis of transformations of identity and subjectivity within symbolic practices of resistance under conditions of war through the lens of the IFS model. The tasks include analyzing the theoretical potential of the IFS model for interpreting traumatic experience and Self-leadership, examining symbolic practices of resistance as mechanisms supporting individual and collective subjectivity, and conceptualizing "unburdening" as a process of releasing traumatic meanings at personal and cultural levels. **Research methods.** The methodological framework combines phenomenological analysis, critical social philosophy, and systemic psychotherapy approaches. Practices of resistance are interpreted as symbolic and psychological processes of unburdening associated with the release of burdensome beliefs, emotions, and traumatic meanings that no longer correspond to changing reality. **Research results.** The study demonstrates that symbolic practices of resistance (linguistic, ritual, and visual) function not only as forms of social expression but also as mechanisms of collective processing of traumatic experience and preservation of collective subjectivity. The analysis shows that the IFS model provides a productive interpretive framework for understanding processes of self-regulation, differentiation, and integration under conditions of war and collective trauma. **Discussion.** The article conceptualizes the notion of "symbolic unburdening of culture" as a philosophical interpretation of resistance practices aimed at separating collective identity from imposed traumatic meanings. The analysis draws on Agamben's concept of "bare life," Butler's understanding of vulnerability and grievability, and Habermas's concept of post-conventional identity to interpret symbolic resistance as a process of re-subjectification. **Conclusions.** The proposed philosophical and psychological perspective expands contemporary interpretations of subjectivity, resilience, and identity transformation under conditions of war and collective trauma. The integration of phenomenological reflection with systemic psychotherapy approaches creates a conceptual basis for further interdisciplinary studies of identity and collective resilience.

Keywords: identity, subjectivity, resistance, Self, personality, ethnocultural psychology, Internal Family Systems therapy, IFS, symbolic practices, transgenerational legacy burdens.

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21233>

UDC 141.319.8:62

AEROSPACE MODELLING: A KINESTHETIC MODE OF HUMAN INTERACTION IN HOMO AEROSPACE

Iryna Ushno

National Aerospace University – Kharkiv Aviation Institute
e-mail i.ushno@khai.edu | <https://orcid.org/0000-0003-3660-3666>

Abstract. This paper explores aerospace modelling as a specific mode of human interaction with the technical environment within the concept of Homo Aerospace. It is argued that modelling extends beyond an engineering procedure and functions as a kinesthetically mediated form of interaction that integrates bodily experience, cognition, and cultural practice. The study identifies three analytical perspectives of modelling: ontological-cognitive, bodily-existential, and cultural-communicative. It is shown that through modelling, the bodily-technical subjectivity of Homo Aerospace is formed under conditions of human integration with technical systems. The study concludes that aerospace modelling represents a distinctive way of human engagement with technical reality and opens new perspectives for understanding the transformation of human existence.

Keywords: Homo Aerospace, aerospace modelling, kinesthetics, philosophical anthropology, human-technology interaction, bodily experience, aerospace engineering.

Introduction

The philosophical-anthropological interpretation of the aerospace domain as a space for the realisation of

the ultimate possibilities of the human being remains insufficiently represented in contemporary research. At the same time, within this tradition, the question of the